

ברית המצות ע"י פטור בנ"י מן האכילת - האכילת צדק - אכילת ע"י - אכילת

1

לא תקח וגו'. ראיתי בטעם המנוה כי הוא שילום גמול הרחמים, דהאם היה זיכרון לפרות מן האדם, אך בקשה להגין על האפרוחים או על הביצים, על כן תמלט, והוה מסעיפי הרחמים, ומלמדנו על הא דאיחא חולין ד' ע"ד ויכבד אשתו וכו' וימר ממה שיש לו, שהן חלוין זו והוא חלוי כמי שאמר והי' העולם, וזה היסוד למדנו ממה שחקה התורה על האם שהגינה בנפשה על האפרוחים, ומ"מ אינו אלא גזירה:

3

והא שיעד הכמוז שכן הרוחני במצות הציוד או"א ושכר הגשמי במצות שלוח הקן, היינו כדי ללמוד מזה על זה, דמזד הכפרה מגיע עבור כבוד אב ואם רק שכר בעוה"ו, כיון שהוא מצוה שדעת האדם נותנת ע"ו, ומצות שלוח הקן רק בעוה"ב שהוא מצוה למעלה מדעת אנושי, כן שכרו לפון למעלה מהליכות זה העולם, א"כ אם היה כבוד בכבוד או"א שכר עוה"ו ובשלוח הקן שכר עוה"ב הייתי אומר דלהיפך לה, מש"ה כתיב בכבוד או"א 10 שכר הרוחני מכש"כ בשלוח הקן, ובשלוח הקן כתיב שכר בעוה"ו מכש"כ בכבוד אב ואם, ומזה למדנו כמו כן, בכל המצות שיש להם לכל א' שכר בעוה"ו ובעולם השמות ובעולם החי. והיינו דתנן בקידושין ספ"א כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונותל את הארץ, ופרש"י מטיבין לו בעוה"ו, ונותל את הארץ חי עוה"ב והיינו עולם החי דתנן ע"ו ריש פ' חלק, שנא' ועמך כולם נדיקים לעולם ירשו ארץ, ומאריכין לו ימיו, היינו עולם שכולו ארוך זה עולם הגשמות.

עוד זאת למדנו משני דהי קראי דכבוד אב ואם כתיב על האדמה אשר ה' וגו', ובשלוח הקן כתיב סתם, ללמדנו דעיקר שכר התורה מסוגל לארץ ישראל שעל כן היא נקראת תורת אלהי הארץ, ומכ"מ נובע בכל מקום, מש"ה פירשה תורה דאפי' כבוד או"א דהיא מצוה שכלית וא"כ הדעת נותנת שכל המקומות שוין, מכ"מ אחר שהזכיר הכתוב עליה נעשית חקה כמש"כ שם, ומש"ה סגולה יומר בא"י, ולהיפוך אפי' שלוח הקן דהיא דאפי' יצאה חקית, מכ"מ שברה בכל מקום, ומעשה למדן ומ"ו וכל המצות למדן משניהם, וכמו דמנן שלהי מס' חולין ומה שלוח הקן שהיא באיכר אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו לכל מצות שבחורה (א):

2

(ו) למען ייטב לך והארכת ימים. כבר ביארנו לעיל בעשרת הדברות השניות טעם השנוי שכתב שם למען יאריכון ימך ואח"כ למען ייטב לך, שלא כדרך המצוה דמדבר תחלה על ההוה ואח"כ גם על העמיד, והעליתו שמה הוכיחו חז"ל דמייירי בעולם הגשמות שהוא עולם שכולו ארוך, ואח"כ בעולם החמיה שהוא עולם שכולו טוב, ומזה למדנו דכאן דכתיב למען ייטב לך ואח"כ והארכת ימים שהוא כקדר דמייירי בעוה"ו, מש"ה מחלה היעוד על ההוה ואח"כ על הימים הבאים.

צדק

ה' מה דמזל אמה חי' האכילת ע"י האכילת ?

הרחב דבר

5

(א) והנה כ"ו ביארתי לעת תנא דמשנתנו דעל כל מצוה מטיבין בעוה"ו, אבל מבואר שם בקידושין דרי' יעקב חולק וק"ל שכר מצוה כהאי עלמא ליכא, וזלמ מצות גמ"ח שאדם אוכל פירות בעוה"ו, ואיחא שם בגרייתא ר"י אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכמוה צמורה שמתן שכרה גדלה שאין תחית הממים חלו בה, בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו כי אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, משמע דמפרש חרוייהו קראי בעוה"ב, ואם כן קשה שינוי הלשון מדוע הקדים בכבוד אב ואם למען יאריכון ימך ואח"כ למען ייטב לך ובשלוח הקן להיפך, ולאו דבר ריק הוא. ומראה דמכאן למד ר' יעקב הא דתנן בצבנות [פ"ד] ר"א יפה שעה אחת קודם רוח בעוה"ב יותר מכל חי עוה"ו, יפה שעה אחת בצמורה ומעשים טובים יותר מכל חי עוה"ב, ולכאורה שני המאמרים הללו סותרים וא"ו, דאחר דיפה שעה אחת בצמורה ומע"ט בעוה"ו, א"כ היאך יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חי עוה"ו שיש בו תורה ומע"ט מה שאין בעוה"ב.

אלא הענין כמש"כ בס' צראשית ב' ט' דמי שעובד את ה' מיראת העושה וזהב' שכר בזה יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חי עוה"ו, וכדעת' דשכר מצוה כהאי עלמא ליכא, דיותר טוב שיקבל שכרו משלש בעוה"ב, וא"כ אזה טוב יש בצריכות ימים בעוה"ו אחר שקודם רוח בעוה"ב יפה מזה, אבל בעובד מאהבת ה' דאפי' יקרה שעה אחת עבודת ה' בעוה"ו יותר מחיי עוה"ב שאין בה עבודה. מעשה מי שעובד מאהבה דאפי' ראוי לאריכות ימים בעוה"ו, דזהו שכרו שנות וערב לו יותר מחיי עוה"ב. והנה בכבוד או"א כתיב כבוד אב ואם אמך כאלו לך ה' אלהיך, וביארנו שיעשה שלא דעת אנוש הנותן ע"ו המצוה, אלא רק משום שנוך ה' אלהיך, ובשלוח הקן וכדומה לא הולך להזכיר ע"ו, שהרי אין דעת האדם נותנת למנוה זו אלא שהקב"ה מצוה, וממילא עושה כשכיל הצוי. אחר שכן מי שנוהג כבוד אב ואם האופן הרי זה עובד מאהבה, ולמעלה מטוב אנושי שמבקש שכר, ומש"ה כתיב למען יאריכון ימך בעולם הזה כמשמעו דלאיש כזה הוא שכר גדול, ואח"כ למען ייטב לך בעולם שכולו טוב, אבל בשלוח הקן מייירי בעובד מיראה, א"כ אין בזה שכר בהארכת ימים בעוה"ו, מש"ה כתיב למען ייטב לך בעוה"ו והארכת ימים בעולם שכולו ארוך, ולא כתיב אריכות ימים בעוה"ו שאין בזה שכר. והיינו שדקדק הסגול צברייתא דקידושין הני' לפייס אלא למען ייטב לך קודם ולמען יאריכון ימך, ובקרא דכבוד אב ואם כתיב תחלה למען יאריכון ימך, וקרא דכבוד אב קודם לשלוח הקן, וגם בתחלת הצרייתא הקדים זה המקרא דכבוד אב לשלוח הקן, אלא לא דרש בקוף הצרייתא אלא למען ייטב לך דכבוד אב והארכת ימים לשלוח הקן, ולאו דוקא נקיט למען יאריכון ימך, והאי גברא דחזי ר' יעקב לא היה עובד מאהבה, מש"ה מת מיד והגיע תיכף ומיד לחי העוה"ב שיפה יותר מכל חי עוה"ו:

הרחב דבר

6

(ד) ואמרת וגו'. אין הפי' אמירה כמשמעו צפה, אלא כלשון ואמרת אוכלה בשר וכדומה. אכן לפי לשון זה הי' במשמע שאין זה מלכה נמוחלת למנות מלך אלא רשות כמו ואמרת אוכלה בשר וגו', והרי ידוע בדברי חז"ל דמלכה למנות מלך, וא"כ למאי כתיב ואמרת וגו', ונראה דמשום דהנהגת המדינה משתנה אם מתנהג עפ"י דעת מלוכה או עפ"י דעת העם ונבחרים, ויש מדינה שאינה יכולה לפזול דעת מלוכה, ויש מדינה שכלל מלך הרי היא כספינה בלי קברניט, ודבר זה אי אפשר לעשות עפ"י הכרח מלכות עשה, שהרי בענין השייך להנהגת הכלל נוגע לכנסת נפשות שדוחה מלכות עשה, מש"ה לא אפשר לזוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לפזול עול מלך, עפ"י שרואים מדינות אשר סביבותיהם

מתנהגים בסדר יומר נכון, או לא מלכות עשה לפנהדרין למנות מלך, ומש"ה כתיב ואמרת וגו' שיהא העם מנקשים כך, או שום חשים וגו'. והא דלפי א"ח לפרש שאין צו מ"ע כלל כמו ואמרת אוכלה בשר וגו' ונבחרת מבקרך וגו', שאינו אלא לאו הבא מכלל עשה שלא לאכול בלי שמיטה, הי"י נימא דה"פ שום חשים עליך מלך אשר יבחר וגו' לא מוכל וגו' דוקא אשר יבחר, אבל א"ח לפרש הכי דאם כן מאי איכא וירשמה ורשבת זה ולא קודם, הא אפילו קודם ירושה שרי לעשות מלך, שהרי יהושע היה כמו מלך כמש"כ הרמב"ם ה"ל מלכים פ"ח ה"ג ופ"ג ה"ח יע"ש, וכ"ה בסנהדרין ד"י"ט, אלא ע"כ מלכות הוא, ומ"מ אין סנהדרין מצוין עד שיאמרו העם שרואים בהנהגת מלך, ומש"ה כל משך שלש מאות שנה שהיה המשקן נבחר בשילה לא היה מלך, והיינו משום שלא היה צוה הסכמת העם:

ג. חזקוני - חזקוני - חזקוני

9

(יז) זכור את אשר עשה ד' עמלק. סמך ענין להקודם, פרש"י עפ"י מדרש תנחומא/אם שקרת במדות הוי דואג מגרוי האויב וכו', וא"כ נראה שעמלק בא בעון משקלות, והוא פלא שהרי לא היה במדבר מסחור שיהא בהם מדות ומשקלות, אבל הענין יבאר ע"פ שנתבאר על מה שהפליגו חז"ל במס' צ"ב פ"ט הפינה בעון משקלות, עד שאמרו חמור עון משקלות יומר מגלוי עריות, ומדוע חמור זה משארי גבנות, ותו מה זה דמיון משקלות לג"ע עד שאמרו שזה חמור מזה, ונראה דכלפי שאמרו חז"ל ג' עבירות חמורות, היינו ג"ע ע"ז ש"ד, וחומר שבג' אלו אינו תלוי בעונש, שהרי עונש חילול שבת חמור מעונש עריות, אלא באשר שהאדם והחוטא בא למטוא בא' מג' אופנים, או מהעדר האמונה בה' ובתורתו, או מזד המגברות החלוה, או מזד המגברות הכעם וכדומה במדות שנוגע בין אדם לחבירו, והנה הראש שבהעדר אמונה הוא ע"ז, והראש בחלוה הוא ג"ע, והראש שבמדות 26 רעות הוא ש"ד, וכל עונות באים בא' מג' אופנים הללו, כגון המחלל שבת מזד פרינסה, הי"י נוגע באמונה והוא שמך ע"ז, ואם למלוי חלול נפשו הי"י ענף מעריות, והנה הגרוע בשלשה עונות הללו הוא ע"ז, באשר נוגע לאמונה, וגם רחוק מן התשובה וכל צאייה לא ישובו, ומעמה הגונב מחזירו כלי יקר, יכול להיות שזד מזד החלוה לחלוה כלי והי"י מגדר עריות, אבל העושה משקלות שקר, אינו מדרך החלוה אלא חסרון אמונה בה'

הון ומפרנס. בהשגחה פרטית לפי מעשיו, והי"י מגדר ע"ז, על כן אמרו דעון משקלות אע"ג שאינו אלא ענף מע"ז ועדיין רחוק מראש הכפירה, מ"מ הוא חמור מג"ע שהוא ראש פרעות החלוה, באשר חסרון אמונה קשה לתשובה וגם נוגע לכבודו ית"ש. ואחר שק נשזר לענין הפרשה של עמלק, דכתיב הי"י ה' בקרבנו אם אין יבא עמלק, והענין תמוה איך נפל ספק בלבבם אחר ראות עיניהם כל הנסים, וביארנו שם שנתחפקו אם ה' בקרבם היינו בדרך הטבע, וכשימות משה ולא יהיה עוד נסים, וע"ז החסרון באמונה בא עמלק, והיינו בעון משקלות: (יח) אשר קרך בדרך. פירש"י בשם מ"ר מלשון קרירות עפ"י משל. ונראה עוד עפ"י שבארנו בפרשת בשלח ויבא עמלק מלשון בא דון ויבא קלון, היינו שהמלוך מישאל, והיינו אשר קרך. הסיר הפחד שהיה לאוה"ע מישאל מליגע בכבודם. ונראה עוד לפרש עפ"י מש"כ צפ"י ויקרא כ"ה מ"ז בהר"ד דישאל נמשל לאש ואוה"ע למים, וכשנוגעים וצ"ו המים מכבים את האש, ומתאש נעשה עשן ומזיק יותר מהמים, כך כשישראל מתערב עם גוי ומסיר ממנו דת אש, ונעשה מין ואפיקורס שאינו מאמין והוא גרוע מהגוי העוזב ע"ז כמו שביארנו צפ"י נכדים שהוא ראש ולענה, וכדליתא בסנהדרין ד' ל"ח ע"ב דאפיקורס ישראל גרוע מאפיקורס גוי ופקר עפי, וכ"ז מרומז בזה המקרא, אשר קרך. הסיר מהם דת אש, ואח"כ ויזנב בך. עם היהודים שנתפקרו וינב ב"ה הגושלים אחר"ך. שהיו עד כה נגדרים

ג. חזקוני - חזקוני - חזקוני

כ"ה - כ"ה - כ"ה

10

אחרין במלות אנשים מלומדה, ועמלק לא מלא אותם להשלים ולפקרם, אבל על ידי כך. היינו רשעי ישראל היו עוררים לו לזנב גם אותם שהיו הולכים ביהדות במלות אנשים מלומדה ולא בחקירה ושכל, והם רק פכו לרגלי ישראל: ואתה עוף. פרש"י בצמא, ונראה להוסיף עפ"י שביארנו צפ"י בשלח שנענשו בצמא באשר האמונה ולא היו נמאים, ולא האמינו שהקב"ה יודע שהם אינם נמאים בצמא, וע"כ נענשו להיות נמאים, וא"כ זה ג"כ חסרון אמונה וגרם להביא עמלק: ויגע. במה שצמחו את ה' אם הוא בקרבם בהשגחה נסתרת, ג"כ הלא לדעת שקשה עליהם לישא משא נס, באשר נדרש להם הנהגה גבוה, ובאמת כן היה הדבר כמו שביארנו צפ"י שלא באורך, והיינו ויגע ממשה דבר ה' בהנהגה נסית: ויא ירא אלהים. קאי על ישראל, שאילו יראו לא היית עיף ולא יגע, אלא מתהלך בחוסר בלי שום חקירה ורזון עזמי: (יט) תבחה את זכר עמלק. היינו מלכות עמלק, ולא כמו שפירשנו צפ"י בשלח בהבטחת ה' כי ממה אמחה את זכר עמלק, דשם הכוונה שהקב"ה הצטיית שישלך הנהגה טבעית שלא יהיה בהשגחה כלל, אבל אזהרה זו אינו ענין להנהגת הטבע אלא למחות המלוכה: דא תשבח. אפילו בשעה שאין צדינו להגיע מלכה זו לידי מעשה, מ"מ אסור לשכות עם עמלק, והמלכה כ"י שזכור להחזוק באמונה בהשגחה ה' גם בהליכות עולם בדרך הטבע:

כפ"ה הגוים אשר פביבותי. לא לענין משפטים מייר, דזה אסור לנו מללאת ממשפטי החורה, ומש"ה הקפיד הקב"ה על ישראל צימי שמואל כשאמרו ושפטנו מלכנו ככל הגוים וגו', וגם לא לענין מלחמה עם אוה"ע שגם זה הקפיד הקב"ה ואמר לשמואל שלא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלך עליהם, פי' לא כווננו לענין משפטים שנוגע לשמואל, אלא לענין מלחמה שהיו בכל ימי השופטים בלי משגיח קצוב על צדדי הכלל בענין מלחמה עם אוה"ע עד צוה דבר ה' ע"י שופט, והמה רלו שיהיה מלך משגיח ע"ז, וע"ז הקפיד הקב"ה, אלא פי' מקרא דין כפ"ה הגוים אשר פביבותי. היינו לענין הנהגת המדינה, וכמש"כ דבזה משמנים דעות בני אדם היאך מתנהג יומר בטוב, ומש"ה נדרש להסכמת המדינה לאמר אשימה וגו':

הון ומפרנס. בהשגחה פרטית לפי מעשיו, והי"י מגדר ע"ז, על כן אמרו דעון משקלות אע"ג שאינו אלא ענף מע"ז ועדיין רחוק מראש הכפירה, מ"מ הוא חמור מג"ע שהוא ראש פרעות החלוה, באשר חסרון אמונה קשה לתשובה וגם נוגע לכבודו ית"ש. ואחר שק נשזר לענין הפרשה של עמלק, דכתיב הי"י ה' בקרבנו אם אין יבא עמלק, והענין תמוה איך נפל ספק בלבבם אחר ראות עיניהם כל הנסים, וביארנו שם שנתחפקו אם ה' בקרבם היינו בדרך הטבע, וכשימות משה ולא יהיה עוד נסים, וע"ז החסרון באמונה בא עמלק, והיינו בעון משקלות: (יח) אשר קרך בדרך. פירש"י בשם מ"ר מלשון קרירות עפ"י משל. ונראה עוד עפ"י שבארנו בפרשת בשלח ויבא עמלק מלשון בא דון ויבא קלון, היינו שהמלוך מישאל, והיינו אשר קרך. הסיר הפחד שהיה לאוה"ע מישאל מליגע בכבודם. ונראה עוד לפרש עפ"י מש"כ צפ"י ויקרא כ"ה מ"ז בהר"ד דישאל נמשל לאש ואוה"ע למים, וכשנוגעים וצ"ו המים מכבים את האש, ומתאש נעשה עשן ומזיק יותר מהמים, כך כשישראל מתערב עם גוי ומסיר ממנו דת אש, ונעשה מין ואפיקורס שאינו מאמין והוא גרוע מהגוי העוזב ע"ז כמו שביארנו צפ"י נכדים שהוא ראש ולענה, וכדליתא בסנהדרין ד' ל"ח ע"ב דאפיקורס ישראל גרוע מאפיקורס גוי ופקר עפי, וכ"ז מרומז בזה המקרא, אשר קרך. הסיר מהם דת אש, ואח"כ ויזנב בך. עם היהודים שנתפקרו וינב ב"ה הגושלים אחר"ך. שהיו עד כה נגדרים

ג. חזקוני - חזקוני - חזקוני